

עיונים במאמר הראשון של "הכוזרי"

כי היוצא מן הכלל ילמד על הכלל כולו שאף הוא מין חמישי. יתירה מזו, החבר עומד על גדלותו של משה רבינו אך במקום לבאר את המסקנה המתבקשת מכך לפי הפירוש המקובל (דהיינו שכל העם מיוחד במעלת הנבואה) הוא עובר לדון בסדר בריאת העולם, סדר הדורות וכו'. נראה איפוא כי יש כוונה אחרת בדברי החבר: בהסברו על סגולת ישראל בהמשך המאמר פרק צה מסתמך החבר על תיאור תולדות העולם ותולדות האומה כפי שמבואר בתורה. אך אי אפשר להסתמך על התורה בטרם תתברר אמיתותה ואלוקיותה ועל כן פותח החבר את תשובתו לשאלת המלך בבירור סמכות התורה ושייכותה לעם ישראל. בתשובתו הוא עומד על שלש נקודות: א. ההוכחה שאכן התורה היא אלוהית (פרק ל—10), ב. בירור האפשרות שהקב"ה יתגלה לבני אדם (פרקים סח—עט) וג. הוכחת ההתגלות לעם ישראל ומתן תורה (פרקים פ—צא). החבר פותח בהוכחה שהתורה מן השמים ע"י בירור דרגתו המיוחדת של משה רבינו. העובדה, שמשה רבינו הוא בעל מעלה "אלוקית מלאכותית", היא שמבטיחה לנו כי אין לפקפק בקדושת התורה ובאמיתותה. החבר אף מכין את המלך לקראת הדיון בסגולת ישראל בהמשך ועל כן מדגיש כי משה רבינו הוא שמסר לעם את ידיעת תולדותיו: "והודיע איך היה חידוש העולם ויחס בני אדם קודם המבול וכו'" (פרק מג). המלך דן בדברי החבר

א.

במאמר א פרק כז מבאר החבר למלך הכוזר כי התורה ניתנה לישראל "מפני שאנחנו נקראים הסגולה מבני אדם". המלך תמה על כך משום שאינו מבין כיצד יתכן להבדיל בין בני אדם ולומר שיש כאלו הנקראים סגולה מבני אדם. על מנת לבאר זאת מסביר החבר כי יש כידוע ארבע דרגות במציאות: דומם, צומח, חי, מדבר אך יש גם מין חמישי: "ואם ימצא אדם שיבא באש ולא יוזק בו ויעמוד מבלי מאכל ולא ירעב וכו'" (שם פרק מא). ומסביר החבר ש"אלה קצת תארי הנביא אשר אין עליו חולק..." (פרק מג). לאחר שהחבר מתאר את גדולת משה רבינו שואלו המלך על מנין השנים מבריאת העולם, על הלשונות וכו' עיי"ש.

המפרשים התקשו בהבנת תשובת החבר למלך כוזר. שהרי החבר עונה ומתאר את שבחי משה רבינו אך לא את סגולת העם ושבחיו. הפירוש המקובל הוא שהחבר מסביר כי סגולת העם היא שייכותו לנבואה כפי שמבאר החבר לקמן. גדולת אדון הנביאים נובעת מסגולת העם לנבואה ובמשה רבינו גיכרת ביותר העובדה שהנביא הוא בריה בפני עצמה — מין חמישי.

פירוש זה דחוק ואינו מתקבל. החבר מדגיש בדבריו אותן תכונות המבדילות את משה רבינו משאר בני האדם ואף משאר הנביאים. כיצד יתכן איפוא לומר

של משה רבינו כי אם בתשובתו לשאלה בענין מעשה העגל בפרק צה. תאור גדלותו של אדון הנביאים מובא רק כהקדמה, אחת ההקדמות, הנחוצות לחבר לבסס את אמיתת סגולת העם בהמשך דבריו.

ב.

בסוף המאמר הראשון מעיר מלך כוזר כי עם ישראל אינו מקבל ברצון את עונש הגלות. החבר מודה לו שאכן כך הוא הדבר ואומר: "מצאת מקום חרפתי מלך כוזר". לכאורה קשה להבין למה מצא ריה"ל לנכון להזכיר בספרו את חרפת החבר שהיא אף חרפת עם ישראל? עיקרו של הספר הוא להגן על הדת הבויה, כפי שמעיד עליו שמו בלשון הערבית, וכן לחזק את האמונה בקדושת העם ובקדושת התורה ואם כן היה מקום לכאורה להתעלם מחולשות העם. דברי בקורת דומים אומר החבר לגבי יחס העם לגלות גם במאמר הרביעי פרק כג וכן לגבי חוסר רצונו של העם לחזור לא"י — אדמת הנבואה — במאמר השני פרק כד.

נראה לבאר כי תאור חרפתו של העם נזכר כדי להעמיד את המלך על סדר ההשגחה האלוקית. עם ה' סובל בגלות הרחק מארצו, סגולתו לנבואה אינה באה לידי ביטוי, שלימותו הרוחנית והגשמית נפגמה עד כדי כך שהוא משול לעצמות היבשות ומצפה לרפואה רק בדרך נס (מאמר ב פרק לד). המלך רוצה להבין פשר תופעה זו שהתפרשה על ידי שונאי ישראל כאות וכמופת שהקב"ה נטש את עמו ח"ו ובהר בעמים אחרים. ר' יהודה הלוי מצדיק את דינו של העם על ידי באור חטאו ועל ידי הסברת הקשר שבין החטא והעונש. החטא מתבטא בחוסר תשומת לב להשגחה האלוקית, בהתעלמות

ובוחן תופעות שונות לאור התאור ההסטורי שבתורה (פרקים מד—סח) ולבסוף מקבל את דברי החבר.

לאחר שהמלך נאלץ להודות בייחודו של אדון הנביאים הוא מעורר שאלה יסודית (אותה כבר עורר הפילוסוף לעיל בפרק א): "היאך התחזק בנפשכם הדבר הגדול הזה שיהא לבורא... חיבור עם הבריאה הזאת הנבזה?" (פרק סח). החבר מבאר לו ענין זה (פרקים סט—עט). וכן מתאר לו את ההתגלויות האלוקיות שזכה להם עם ישראל (פרקים פ—צא). לאחר בירור הנחות יסוד אלו המוכיחות את תוקף דברי התורה אפשר לחזור ולדון בענין הסגולה.

שאלת הסגולה מתעוררת מחדש בדיון על ההתגלות האלוקית אם כי מנקודת מבט שונה: בתחילת הדיון תמה המלך על עצם האפשרות שיש עם סגולה ובהמשכו הוא דן בסגולתו של עם ישראל. העובדה שזעם עשה את העגל ועבד לו, ובפרט שעשה זאת לאחר שראה בעיניו את כל האותות והמופתים במעמד הר סיני, מוכיחה לכאורה כי אין לעם ישראל כל יתרון רוחני על פני שאר העמים.

בתשובתו עומד החבר על תאור תולדות העם המלמדים אותנו כי עם ישראל שונה במהותו משאר העמים בכשרונו ובכישורו לנבואה ובזה ייחודו כעם נבחר. בכל הדורות מצאנו רק יחידים שהגיעו למעלת הנבואה ותכונה אלוקית זו שהתגלתה לראשונה אצל אדם הראשון, עברה בירושה מדור לדור. עם ישראל הוא צאצא של אותם יחידים מיוחדים ומכאן שסגולתו לנבואה אינה מקרית אלא תכונה פנימית אותה קיבל בירושה (פרק צה).

גמצינו למדים כי תשובתו של החבר לשאלת המלך בדבר סגולתו של עם ישראל אינה מבוססת בדבריו על גדלותו

הרב נפתלי בר-אילן

כפי הזדמנותו לנו... ואילו היינו מזדמנים לקראת אלוקי אבותינו בלבב שלם ובנפש חפוצה היינו פוגעים ממנה מה שפגעו אבותינו במצרים..." (מאמר שני פרק כד). כשם שהשכחה גורמת לגלות כך השאיפה לגאולה ולשלמות הרוחנית — תקרב את הגאולה: "כי ירושלים אמנם תבנה כשיכספו אליה תכלית הכוסף וכי" (מאמר חמישי פרק כז).

פגם הכתוב בכבודו של עם ישראל מפני כבוד השכינה וההשגחה האלוקית בעולם. ואמנם, רק לאחר שהמלך הכיר בכך שההשגחה האלוקית לא סרה מהעם הנבחר, וסבלו של העם בגלות אינו בכדי — מוכן המלך להתגייר ולהסתפח לנחלת ה'.

מהעובדה שהגלות היא עונש אלוקי ועל כן נענש העם בכך שהקב"ה אכן מסתיר פניו מהם ואינו גואלם [וראה דברי הרמב"ם בפרק הראשון מהלכות תענית: "אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות והוא שכתוב בתורה: "והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי" כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי" (ה"ג)]. זהו אף הטעם להסתלקות הנבואה מהעם: "כי הענין האלוקי איננו חל על האיש אלא

משה"ב

חברה לשכון בנין ופתוח בע"מ

המשרד הראשי: תל-אביב, לילנבלום 27, טל. 58144

פניפים: ירושלים — חיפה — באר שבע

למכירה זירות
בסטנדרט גבוה

בירושלים

ברמת אשכול ליד גן סנהדריה
ברח' פינסקר, בגבעת מרדכי

בתל-גנים

ליד רמת גן

בטבעון

לזוגות צעירים

בנק "אדנים" למשכנתאות והלוואות בע"מ

— 82,000,000 ל"י

ס"ה המאזן

— 75,000,000 ל"י

ס"ה הלוואות

— 32,000,000 ל"י

אגרות חוב במחזור

תל-אביב, רחוב אחד העם 108,

טלפון 91—52—24, ת. ד. 4294

ההסתדרות הציונית העולמית

המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה

ת"ד 92 ירושלים

— "מעיונות" —

מאמרים לחינוך ולהוראה — בעריכת ד"ר היים המיאל

יצאו לאור 10 כרכים :

פסח, שבועות, סוכות, ימים נוראים (2 כרכים),

יום העצמאות, תפילה, חינוך והוראה (3 כרכים).

מחיר הסדרה : — 50 ל"י

בנק המזרחי המאוחד

הבנק השומר אמונים לכל אחד

מדינת-ישראל

משרד הדתות

המחלקה לישיבות ומוסדות תורה

פרסים לתלמידי ישיבות מצטיינים

תלמידי ישיבות המעוניינים להציע את מועמדותם לקבלת הפרס צריכים להמציא עבודה בכתב בבירור הלכה (חד"ת) או לעמוד בבחינה בע"פ.

א. בעבודות בכתב יש להקפיד:

1. לכתוב בכתב ברור ובאותיות גדולות על צד אחד של הגליון (רצוי מאד במכונת כתיבה).
2. על העבודה יש לציין שם הנושא בלבד.
3. לצרף מעטפה סגורה עליה ירשם הנושא ובפנים שם מגיש העבודה, גילו וכתובתו ומקום לימודיו (המעטפות תפתחנה על ידי ועדת הפרסים אחרי קבלת החלטת על העבודות שזכו בפרס).

ב. מהמועמדים להבחין בע"פ נדרש:

1. להיות בקיאים במסכתות: כבא קמא, כבא מציעא, כבא בתרא, קרושין, גיטין (שתי המסכתות האחרונות ניתנות להחליף במסכתות אחרות).
2. להודיע בכתב את השם, הגיל, הכתובת ושם הישיבה בה הוא לומד. הבחינות הן אינדיבידואליות ותשמר סודיות בקשר לאלה שלא יזכו בפרס.

גיל המועמדים בשני הסוגים יהיה מ'17 עד 30 שנה.

גובה הפרסים:	4	יזכו בסך	400	לשי כל אחד
	5	" "	300	" "
	10	" "	250	" "

הפרסים יוענקו לזוכים בטקס חגיגי אליו יוזמנו. זוכה שלא יופיע לקבלת הפרס בטקס — ללא סיבה מספקת — ייראה כאילו ויתר על הפרס. כן נקבעו פרסי ספרים בשווי 70 לירות כל אחד, אשר יחולקו בין התלמידים עד גיל 17, יזכו בפרסים אלה שלושים תלמידים מצטיינים הלומדים בישיבות שונות לצעירים, לפי המלצת ראשי הישיבה. תלמיד ישיבה שזכה בשלוש שנים האחרונות לא יוכל להשתתף בהתחרות.

הכתובת: ועד הפרסים, משרד הדתות, רח' יפו 30, ירושלים

המשתתפים בחוברת

הרב איסר יהודה אונטרמן —	ראש הרבנים לישראל
הרב יעקב שטיגליץ —	רבו של כפר מימון וראש ישיבת "בית יהודה" —
	ד"ג הנגב כפר-מימון
הרב אבגדר גבנצל —	רח' רמב"ן 17, ירושלים
הרב יוסף כפיר —	ר"מ ישיבת אור-עציון — ד"ג לכיש צפון
הרב יעקב פילבר —	ראש ישיבת "ירושלים לצעירים" — "מרכז הרב", ירושלים
חנן פורת —	כפר עציון
הרב ישראל הס —	ראש ישיבת בנ"ע ברעננה
הרב ישראל שטיגליץ —	רבו של שדה יעקב — שדה יעקב
הרב שלמה דיכובסקי —	רב ביהכ"נ "ישורח" בת"א ור"מ בישיבת "שעלבים" —
	רח' הנביאים 35, תל-אביב
הרב ישראל רוזן —	חבר המכון המדעי-טכנולוגי לבעיות הלכה —
	רח' שערי צדק 7, ירושלים
הרב דב כץ —	מנהל בתי הדין הרבניים — בית המעלות, ירושלים
הרב יהודה שביב —	ר"מ בישיבה הגדולה "הר עציון" — אלון שבות
הרב נפתלי ברי-אילן —	חבר המכון לבירור הלכה — "מרכז הרב", ירושלים
ישראל יובל —	ישיבת הכתל, ירושלים